

Інформаційне право

УДК 340.115.3

ДЗЬОБАНЬ О.П., доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник НДІ інформатики і права Національної академії правових наук України
ЯРОЦЬКИЙ В.Л., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМКИ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ЗАГАЛЬНЕ БАЧЕННЯ

Анотація. Показано, що розширення меж використання у правових дослідженнях нового й уточненого евристичного інструментарію, призначення якого обумовлюється філософськими і природничими трактуваннями сутнісних та системно-структурних властивостей сфери цивільно-правового регулювання, дозволяє розкрити необмежений потенціал кожного досліджуваного феномена в органічному поєднанні як його статичних, так і динамічних характеристик.

Ключові слова: методи правового дослідження, спостереження, системний підхід, правова рефлексія.

Summary. It is shown that the expansion of the boundaries of using new and revised heuristic tools in civil law studies, the purpose of which is determined by the philosophical and natural interpretations of intrinsic and systemic-structural properties of the sphere of civil law regulation, allows to explore the unlimited potential of each of the studied phenomenon in organic combination both of its static and dynamic characteristics.

Keywords: methods of legal research, monitoring, system approach, legal reflection.

Аннотация. Показано, что расширение границ использования в правовых исследованиях нового и уточненного эвристического инструментария, назначение которого определяется философскими и естественными трактовками сущностных и системно-структурных свойств сферы гражданско-правового регулирования, позволяет раскрыть неограниченный потенциал каждого исследуемого феномена в органическом сочетании как его статических, так и динамических характеристик.

Ключевые слова: методы правового исследования, наблюдение, системный подход, правовая рефлексия.

Постановка проблеми. В інформаційну епоху, коли наука стала безпосередньою продуктивною силою, а науково-технічна революція набуває неймовірно широкого розмаху, розробка проблем методології та логіки наукового дослідження усіх без винятку галузей науки стає одним з найактуальніших завдань.

Безперервний і постійно збільшуваний потік наукових досліджень у сфері правознавства, помітне зростання числа людей, які займаються правовою наукою, зокрема цивілістикою – усе це не тільки стимулює загальний інтерес до проблем наукового пізнання цивільного права, а й вимагає аналізу й розробки адекватних сучасним потребам методів дослідження, які використовуються у сучасній цивілістиці. Від застосовуваних методів дослідження в їх взаємодоповнюваності залежить якість одержуваного наукового результату, його достовірність і корисність для вирішення

практичних завдань. Тому сучасна розробка й уточнення правової методології – найважливіше наукове завдання, вирішення якого дозволяє отримувати якісно нові наукові результати в ході пізнання.

Продовжуючи наукову дискусію, розпочату авторами на сторінках журналу “Інформація і право” [1], вважаємо за доцільне, крім догматичного рівня наукових досліджень у цивілістиці, звернути увагу на соціологічний та філософський (аксіологічний) рівні.

Результати аналізу наукових публікацій і практика науково-дослідної діяльності свідчать про те, що сучасні дослідження у сфері права та законодавства постійно поповнюються новими теоретичними даними, які далеко не завжди корелюють з усталеними цивілістичними постулатами та вивіреними підходами загальної (інструментальної) теорії права. Методологічний інструментарій пізнання правових явищ в сучасних умовах постійно вдосконалюється, зазнаючи кількісної та якісної трансформації. Крім того, постійно проявляється необхідність рефлексивного перегляду методологічного інструментарію цивілістичної науки, приведення його у відповідність з сучасними соціокультурними реаліями.

Метою статті є спроба уточнити соціологічний та філософський рівні правових досліджень з урахуванням сучасної динаміки правової реальності.

Виклад основного матеріалу. Систематика цивілістичної науки за рівнями пізнання аналогічна за складом будь-якій науковій сфері. Як доводилося раніше [1], дослідження у галузевих юридичних науках взагалі й цивілістиці зокрема можуть здійснюватися на декількох взаємопов’язаних, але все ж окремих рівнях – догматичному, соціологічному та аксіологічному. У межах даної статті сконцентруємося на соціологічному та аксіологічному рівнях цивілістичних досліджень.

Для соціологічного рівня цивілістичних досліджень предметом вивчення є правова діяльність – середовище впровадження юридичних конструкцій у межах людської взаємодії, де використовуються відповідні засоби правової регуляції (правові засоби в широкому розумінні), а методи їх дослідження повинні відповідати методам соціологічного дослідження. Методами дослідження є спостереження (зовнішнє і включене), інтерв’ювання, опитування тощо. Допоміжне значення для соціологічного напрямку цивілістичного дослідження може мати і метод герменевтики, у тих випадках, коли проводиться опосередковане спостереження і досліднику потрібно проаналізувати текстуальний вираз результату спостереження, зафіксований у письмовому документі (протокол засідання), або в інших випадках, коли сліди правової діяльності відображені в письмових документах (претензії, акти, листування). У цих випадках герменевтичний метод застосовується у тому ж порядку, як було описано вище.

Спостереження – основний метод пізнання ще з часів Демокріта й Аристотеля, суть якого полягає у сприйнятті того, що відбувається. Спостереження як метод може поєднуватися лише з уявним експериментом і уявним моделюванням. Основним недоліком спостереження як методу пізнання є найсильніша залежність результату його використання від особистості спостерігача, оскільки єдиним “вимірювальним приладом” виявляється сам спостерігач, який здійснює процес спостереження, будучи обтяженим власним неявним знанням. Подібна залежність від особистості дослідника була показана раніше, при описі методу правової герменевтики і його використання при дослідженні юридичного тексту. Крім того, спостереження і опис побаченого самі по собі не становлять ніякої цінності. “Не поверхневі описи спостережуваних явищ, а достовірне осмислення фактів, встановлення необхідних зв’язків, певних закономірностей у

досліджуваній царині дійсності” [2, с. 13] є наукою. Внаслідок цього, спостереження й описання хоча і є методами пізнання, але аж ніяк не методами наукового осмислення.

Незважаючи на те, що спостереження не може бути основним методом дослідження, все ж без його проведення не може обійтися жодне дослідження, у тому числі й у цивілістиці. Невірно проведені спостереження призводять до недоліків збору матеріалу, який у подальшому піддається осмисленню і оцінюванню, а значить, – до недостовірності отриманих результатів наукових досліджень.

Спостереження як метод юридичного дослідження передбачає збір первинної та подальшої інформації про досліджуваний об’єкт шляхом цілеспрямованого організованого безпосереднього сприйняття і прямої фіксації спостережуваних явищ і процесів.

Спостереження можна вести безпосередньо – будучи присутнім при проведенні певної ситуації, або опосередковано – шляхом ознайомлення з документами, складеними при проведенні даного заходу (стенограми, протоколи та ін.). Сама процедура ведення протоколу різних юридично значущих дій являє собою фіксацію безпосереднього спостереження, а дослідження протоколу – опосередкованим спостереженням. Для подальшого наукового дослідження обидва методи представляють цінність. Відмінності полягають у тому, що опосередковане спостереження не дозволяє вивчати невербальну частину спостережуваної події, яка здійснює відчутно значний вплив на саму процедуру і її результат. Спостереження як метод має суттєве значення і для правильного правозастосування. Отримані дані повинні бути враховані при регулюванні відповідних відносин як за допомогою нормативних правових актів, так і актами саморегуляції.

У даний час через поширення використання можливостей телекомунікаційних систем (наприклад, для ведення переговорів) розширюються можливості безпосереднього спостереження – коли суб’єкт може в режимі он-лайн бути присутнім при проведенні спостережуваного правового явища. Разом з тим, для правового дослідження опосередковане спостереження – через дослідження зафіксованих результатів спостереження інших осіб – представляє основний вид спостереження. Велика частина правових ситуацій (укладання договорів, проведення переговорів, проведення загальних зборів акціонерів, засідань рад директорів, врегулювання претензій в процесі переговорів тощо) оцінюється за допомогою опосередкованого спостереження, у зв’язку з чим доводиться докладати спеціальних зусиль для нівелювання впливу неточностей у фіксації спостережуваного явища.

Отримані у процесі спостереження дані залежать від установки спостерігача. Незважаючи на те, що спостереження призначене для збору максимально об’єктивних даних про ситуацію, спостерігач має власну правосвідомість, правову культуру і уявлення про ситуацію, у зв’язку з цим, спостерігаючи її, він порівнює об’єкт, що спостерігається, зі своїми уявленнями, що в результаті спотворює сприйняття. Про ці особливості ми писали вище, стосовно до герменевтики. Їх же можна буде виявити у всіх інших методах пізнання, які використовуються в наукових дослідженнях.

Ситуація очевидно посилюється при опосередкованому спостереженні, оскільки у цьому випадку між ситуацією, яка спостерігається, і результатом спостереження стоять два спостерігачі – безпосередній (секретар, який веде протокол або стенограму) і опосередкований – дослідник, який пов’язаний вже не лише власною правосвідомістю, а й інтерпретацією безпосереднього спостерігача.

Спостерігач впливає на об’єкт спостереження. Безпосереднє спостереження соціальної ситуації (а більша частина ситуацій у соціологічній частині юриспруденції передбачає спостереження саме соціальної ситуації) може призводити до включення спостерігача в неї (наприклад, до його думки апелюють сторони при виникненні спору).

Сама присутність у соціальній ситуації сторонньої особи змінює відносини, які спостерігаються. Для безпосереднього спостереження як методу правового дослідження така властивість спостереження є його істотним дефектом. І в цьому сенсі опосередковане спостереження виявляється переважним, вивільняючи опосередкованого спостерігача від впливу на перебіг ситуації, яка спостерігається.

Об’єкт спостереження впливає на спостерігача. За загальним правилом, спостерігач повинен бути поза ситуацією спостереження, оцінюючи її і виділяючи істотні властивості. Однак виділяють особливий різновид спостереження – включене спостереження, при якому спостерігач сам є учасником ситуації, що спостерігається. У правових дослідженнях це проявляється у посиланнях на “особисті архіви автора” при описі конкретних правових ситуацій. Правова позиція спостерігача, його висновки та умовиводи, узагальнення, покладені в основу його подальших наукових розробок, у такому випадку деформуються під впливом об’єкта спостереження. Це викликає певні сумніви у достовірності даних, отриманих в результаті безпосереднього включеного спостереження, які відображаються, наприклад, у публікаціях суддів за матеріалами розглянутих ними судових справ, адвокатів, юрисконсультів та інших осіб, що здійснюють правову допомогу одній із сторін конфлікту, що дають правовий висновок у справі тощо. У спостереженні, при якому спостерігач не є учасником ситуації, що спостерігається, подібне трапляється рідше, але все ж можливо.

Поряд зі спостереженням, у сучасних цивілістичних дослідженнях досить широко застосовуються методи інтерв’ювання та опитування [1; 3 – 4].

Аксіологічний (філософський) рівень правових досліджень передбачає вивчення найбільш загальних засад і мети регулювання відносин. У будь-якому явищі, досліджуваному цивілістикою, є два рівня мети – мета регуляції, поставлена суб’єктом правотворчої діяльності при формуванні позитивного права і мета суб’єктів правової діяльності, що змушує їх вступати у правовий зв’язок (правовідносини). Розуміння правової догми і правової діяльності передбачає розуміння мети того й іншого. Спеціальних методів виявлення і дослідження мети і цінності в даний час не вироблено.

У даний час єдиним найбільш науково розробленим механізмом об’єднання в цілісну картину світу знань, отриманих різними галузями науки, з використанням різних підходів, і знань про різні предмети (які, безумовно, знаходяться при цьому в межах одного об’єкта пізнання) є системний підхід. З його допомогою і відбувається так зване розпредметнення, тобто безпосереднє звернення до об’єкта з підсумовуванням знань, отриманих про різні предмети всередині одного об’єкта.

Основи системних досліджень можна виявити ще в далекій давнині – стародавні греки розглядали світ як дещо єдине (космоцентризм). Однак як міждисциплінарний філософсько-методологічний напрям системний підхід став формуватися порівняно недавно – починаючи з середини ХХ ст. В даний час існують два основних напрямки системного підходу: онтологічний, відповідно до якого ознаки системи, системність притаманні самим об’єктам дійсності, і епістемологічний, відповідно до якого системність розглядається як невіддільний від спостерігача спосіб вивчення явища, його здатність сконструювати предмет дослідження як системний.

Евристичний потенціал цього методу наукового пізнання приватно-правової сфери досить великий. Зокрема, він дозволяє виявити такі властивості правових явищ, які вислизають від спостерігача при вивченні їх виключно з позицій формально-логічного аналізу, структурного дослідження або, тим більше, за допомогою спостереження чи рефлексії, дозволяючи інтегрувати знання, отримані про різні предмети, в межах одного об’єкта пізнання.

До проведення системних досліджень висувається низка методологічних вимог: опис кожного елемента має супроводжуватися з'ясуванням його місця й функцій у системі, один і той же елемент повинен розглядатися як такий, що володіє безліччю властивостей і функцій, які проявляються по-різному відповідно до місця в ієрархії і етапу розвитку системи. При дослідженні систем слід враховувати дуже важливу їх властивість – наявність у них протилежних процесів – в яких і міститься основа для їх розвитку. Про цю неодмінну особливість систем писали практично всі дослідники даної проблеми.

Зауважимо, що системний підхід, згідно з яким пропонується розглядати явище як цілісність, яка не зводиться до простої механічної сукупності елементів, динамічну, мінливу в своєму розвитку, не тотожну собі самій в різних стадіях, а тому таку, яка лише умовно розчленовується на елементи, співіснує одночасно з іншими підходами. Йдеться про аналітичний, структурно-функціональний та інші подібні наукові підходи, в основу яких покладено ідею про більш ретельне виявлення всіх частин досліджуваного явища і виявлення всіх функцій кожного з елементів, сукупність яких і дасть уявлення про властивості досліджуваного предмета [5, с. 20-24]. На слушне міркування Е. Юдіна, “...навіть у дослідженні, яке без будь-яких застережень можна назвати системним, системна постановка проблеми зазвичай знаходить подальший розвиток в опорі на неспецифічні ...несистемні засоби дослідження ... Системний підхід, як, утім, і будь-який методологічний напрямок, не виступає і, мабуть, не може виступати в чистому вигляді, але завжди доповнюється іншими методологічними ідеями й засобами” [5, с. 140].

У літературі виділяють наступні принципи системного дослідження, які повинні обов'язково враховуватися при проведенні наукових досліджень у правознавстві взагалі й у цивілістиці зокрема [5 – 7]:

- уявлення про цілісність досліджуваної системи, яке включає в себе протиставлення системи і навколишнього середовища, розчленовування системи на певні елементи з власними функціями і місцем у системі;
- між елементами системи є зв'язок двох і більше типів (наприклад, просторових, функціональних, генетичних);
- система є впорядкованим (організованим) феноменом;
- будова системи є ієрархічною, структура системи може мати різні рівні та ієрархії;
- специфічним способом регулювання багаторівневої ієрархії є управління;
- при дослідженні систем необхідним є вивчення проблеми мети і доцільного характеру “поведінки” системи. При цьому відзначається неузгодженість локальних цілей окремих підсистем, кооперування і конфлікт цих локальних цілей;
- джерело перетворення системи знаходиться у самій системі (вона самоорганізується);
- системне дослідження має виявляти співвідношення функціонування і розвитку системи для отримання повного знання про неї.

Звернемо увагу на дуже важливу особливість системного підходу, яка, на жаль, залишається поза увагою вчених-юристів в їх спробах застосування системного підходу у своїх наукових дослідженнях. Практично всі автори, які здійснювали розробку цього методологічного спрямування, відзначали, що в принципі як систему можна розглянути абсолютно будь-який об'єкт (у даному випадку ми ведемо мову про епістемологічний напрямок системного підходу). Взагалі навіть сама назва наукової теорії “Загальна

теорія систем” (Людвіг фон Берталанфі) включає в себе вказівку на її загальність. В.Артюхов підкреслює, що системою є будь-який об’єкт матеріальної або ідеальної дійсності. Між первинними (неподільними) елементами цієї системи існують певні відносини, які не можуть бути будь-якими: вони обмежені певними умовами або правилами. Таким чином можуть бути виділені абсолютно будь-які системи і в кожній з них обов’язково виявляться системоутворюючі атрибути [7, с. 13].

Разом з тим, за зазначеною загальністю системного підходу криється і його недолік, який є, як справедливо стверджує С. Філіппова, продовженням переваг [8, с. 56]. Застосування системного аналізу в науковому дослідженні повинне обґрунтовуватися, причому зовсім не наявністю системних властивостей у явища, які є завжди, а тими функціональними й евристичними можливостями, які з’являються при розгляді явища як системи.

Важливою властивістю системного підходу є надана ним можливість урахування розвитку системи, в цьому, як уявляється, полягає його основне позитивне начало. У найзагальнішому вигляді теорія систем виходить з існування трьох варіантів взаємодії між елементами системи: прагнення елементів до асоціації, прагнення їх до дисоціації і збереження (нестійка форма взаємодії). Відносини між елементами можуть бути несуперечливими одна одній – виражатися в узгодженому або неузгодженому, але не протилежному відношенні, або суперечливими – виражатися в дисоціації [7, с. 20]. Загальний висновок, що лежить в основі системного підходу, звучить так: “Світ влаштований так, що в ньому є в наявності два типи природних законів – такі що організують і дезорганізують матерію” [7, с. 30].

Незважаючи на очевидний суттєвий евристичний потенціал системного підходу як методологічного напрямку, все ж існують межі його використання для дослідження правових явищ. Іноді в науковій літературі з’являються деякі скептичні оцінки можливості його безпосереднього застосування для вирішення конкретних наукових, зокрема юридичних завдань. Так, наприклад, один з основоположників системного підходу однозначно зауважив, що “системний підхід являє собою методологічний напрям наукового пізнання..., сам по собі системний підхід не вирішує і не може вирішувати змістовних наукових завдань” [5, с. 143]. Основними його завданнями є постановка проблеми та оцінювання результатів застосування інших методів. Системний підхід перестав бути якимось трафаретом (калькою), приклавши який на будь-яке явище (виходячи з фактично загальноновизнаного вже універсального характеру загальної теорії систем), можна отримати якийсь результат. Він за своїми функціональними можливостями є лише способом апробації, верифікації отриманих знань, а також певним ракурсом дослідження, який змушує вченого шукати все нові й нові варіанти рішень. І взагалі, варіативність є однією з найбільш значних “знахідок” системного аналізу. Саме тому, як справедливо вказує С. Філіппова, застосування системного підходу можливе тільки після вже проведеного дослідження об’єкта за допомогою інших методів для отримання комплексного знання [8, с. 57].

Системний підхід, застосований до обробки результатів цивілістичних досліджень, повинен дати на виході нове знання про досліджуване правове явище, що об’єднує у собі і знання про норму права, і знання про людську діяльність, до якої така норма повинна бути застосована зі збереженням при цьому загальних ідей про сутність цивільного права і його значення для правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин. Незважаючи на повсюдне згадування системного підходу як методології своїх досліджень у багатьох роботах у сфері юриспруденції, у сучасній цивілістиці дійсно системних досліджень правових явищ проводиться дуже мало.

Це пов'язано з тим, що завдання системного підходу реалізується тільки при визначенні одного об'єкта, дослідженого з різних сторін (предметів). Як правильно зауважує В. Белов, критично оцінюючи результати застосування системного підходу в юриспруденції, “предметом системного вивчення повинно бути не право, а щось інше” [9, с. 167].

В результаті інтеграції наукових знань за допомогою системного аналізу отриманий результат повинен бути осмислений на філософському рівні методології [10, с. 457]. Основним методом дослідження на даній стадії цивілістичного дослідження є правова рефлексія – осмислення, усвідомлення відомостей про норми права і факти правової дійсності. Правова рефлексія включає в себе процес заломлення спостережуваних даних правової дійсності крізь призму правосвідомості дослідника і вбудовування їх в існуючу правову парадигму за допомогою в тому числі інтуїтивного відчуття сутності спостережуваного явища правової дійсності.

У правовій рефлексії найбільш яскраво проявляється творче начало наукової діяльності, що додає їй характеру постійного пошуку нових підходів, висновків, і саме в ній виявляються прогностичні можливості юридичних досліджень у сфері цивілістики.

За хронологією проведення, правова рефлексія є завершальним етапом розумової діяльності правника, що обіймає собою всі факти, отримані в ході спостереження і герменевтичного аналізу юридичних текстів, виявлення закономірностей розвитку досліджуваних явищ правової дійсності в рамках системного підходу і правового моделювання. Осмислення отриманих даних, співвіднесення їх з власними знаннями і переконаннями вченого і являє собою правову рефлексію.

Правова рефлексія є різновидом наукової рефлексії, в ході якої знання про факти, отримані із застосуванням інших методів, повинні бути узагальнені і зібрані в єдину концепцію. При вербалізації результатів правової рефлексії знання повинно бути максимально очищене від неявного, від припущень, тощо, що при описаних властивостях правової рефлексії виявляється у великій мірі ускладненим. Сама рефлексія, будучи актом виключно суб'єктивним, привносить у знання власні припущення дослідника, ідеалізації та абстрагування від певних властивостей досліджуваного явища. Отриманий у першу чергу інтуїтивно висновок, повинен послідовно бути вивільнений від більшої частини своєї основи. Припущення, апріорні знання повинні бути усвідомлені дослідником і перевірені (доведені).

В епістемології склалося два основних підходи до діяльності вченого. Відповідно до першого з них – науковий результат діяльності вченого складається з суми знань, отриманих попередниками, будучи її підсумком. Відповідно до другого підходу вчений-дослідник – це виняткова людина, що володіє специфічними особистісними якостями, наділена інтуїцією, здатна інакше дивитися на світ. В юридичній науці взагалі й в цивілістиці, зокрема, в даний час склалося упереджене ставлення до інтуїції як способу отримання нового знання. Загальна тенденція зводиться до того, що правильна організація процесу вивчення правової дійсності неминуче повинна приводити до отримання істинного нового знання про неї. При цьому особисті якості, і тим більше, інтуїція вченого-правознавця, як правило, не береться до уваги.

У зв'язку з цим відзначимо, що в сучасних умовах дедалі більше правників визнають фундаментальну роль інтуїтивних суджень нарівні з логікою. Ця обставина пов'язується, зокрема, з розвитком комп'ютеризації науки, в якій велику частину логічних операцій може виконувати машина (комп'ютер). Звільнена ж від рутини логіки наука “в залишку” має саме цю креативність, засновану на інтуїції [11, с. 78], і в цій частині людину на сьогодні замінити ніким.

Дедалі більшого поширення набувають методики кооперативного мислення з розподілом технічних (формально обґрунтованих логічних прийомів) і креативних (евристичних) дій між машиною (комп'ютером) і людиною. У такій ситуації прагнення виробити формально-логічний апарат юридичної науки таким, що максимально виключає особистість вченого-юриста з процесу пізнання, перетворює його в машину, видається дещо невчасним. Об'єктивне дослідження цифр і аналіз статистики може зробити і комп'ютер, але побачити сенс за цими цифрами може лише людина.

Висновки.

Соціологічний рівень охоплює дослідження динаміки правових зв'язків між самими учасниками особистих немайнових та майнових відносин, що взаємодіють між собою на підставі діалектично пов'язаних сил кооперації й конфлікту, за допомогою методів спостереження, опитування, інтерв'ювання тощо.

Філософський рівень забезпечує дослідження найбільш загальних цілей упорядкування суспільних відносин, виходячи з аксіологічних особливостей сфери дії механізму правового регулювання.

Результати досліджень вказаних рівнів пізнання (включаючи й догматичний [1]) підлягають об'єднанню за допомогою системного аналізу і далі осмислюються за допомогою методу правової рефлексії.

На кожному рівні наукового дослідження підлягають врахуванню об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на кінцевий науковий результат. До останніх відносяться неявні знання правника, засновані на системі його установок і цінностей, рівні та якості його освіти, прихильності до певної наукової школи, правосвідомості, правовій культурі, вихованні, загальній ерудиції та інших чинниках. Внаслідок цього можливе існування безлічі альтернативних подібно обґрунтованих пояснень явищ у сфері права, відповідно – безлічі різних варіантів рекомендацій щодо вдосконалення законодавства, правозастосовчої практики та правореалізаційної діяльності.

Розширення меж використання у законодавстві нового евристичного інструментарію, призначення якого обумовлюється філософськими і природничими трактуваннями сутнісних та системно-структурних властивостей сфери правового регулювання, дозволяє розкрити необмежений потенціал кожного досліджуваного феномена в органічному поєднанні як його статичних, так і, головним чином, динамічних характеристик.

Таким чином, методологія правового дослідження є продуктом переходу з абстрактно-гносеологічного рівня, який виступає “робочим майданчиком” для методології теоретико-правового аналізу, на рівень пізнання конкретного, з урахуванням апробованої галузевої специфіки дослідження відповідних явищ. В силу особливостей дії та застосування норм права та позанормативних регуляторів особистих немайнових та майнових відносин, методологія рухається у бік інструменталізації як матеріальних, так і процесуальних аспектів всебічного пізнання об'єкта наукового дослідження. Крім цього, для сучасної нормативно-правової методології характерна тенденція до встановлення стійкого кореляційного зв'язку між цими аспектами з метою всебічного пізнання конкретного явища правової дійсності і продуктивної практичної апробації отриманих теоретичних результатів у вигляді обґрунтованих рекомендацій щодо подальшого вдосконалення приписів чинних актів законодавства України.

Аналіз проблем правової науки з урахуванням новітніх методологічних підходів, його просторово-часових характеристик, діалектичного розвитку, категоріально-понятійного апарату, загальної систематики може істотно поповнити скарбницю фундаментальних наукоємних досліджень. Крім того, розширення меж застосування у

цивілістиці апробованого у інших галузевих науках сучасного методологічного інструментарію допоможе вивести наші уявлення про сутність сфери правового регулювання на новий, більш високий рівень, що матиме потужний теоретичний і методологічний ефект, об'єднуючи на єдиних засадах праворозуміння правову науку, законодавство і юридичну практику.

Використана література

1. Дзьобань О.П., Яроцький В.Л.. Герменевтичний метод у сучасних цивілістичних дослідженнях: до питання про доцільність застосування. // Інформація і право. – № 2(21)/2017. – С. 5-12.
2. Пугинский Б.И. Методологические вопросы правоведения // Правоведение. – 2010. – № 1. – С. 6-19.
3. Данильян О.Г. Методи правового дослідження / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань / Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Т. 2 : Філософія права ; редкол. : С.І. Максимов (голова) та ін. – Х. : Право, 2017. – С. 456-459.
4. Дзебань А.П. Общеметодологические и эвристические аспекты современных цивилистических исследований / А.П. Дзебань, В.Л. Яроцкий : сб. ст. посвящ. памяти проф. А.А. Пушкина [“Методология исследования проблем цивилистики”] ; под ред. Ю.М. Жорнокуя и С.А.Слипченко. – Х. : Право, 2017. – С. 176-205.
5. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности / Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 391 с.
6. Садовский В.Н. Основания общей теории систем / В.Н. Садовский. – М. : Наука, 1974. – 280 с.
7. Артюхов В.В. Общая теория систем : самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы / В.В. Артюхов. – М. : Книжный дом “ЛИБРАКОМ”, 2009. – 224 с.
8. Филиппова С.Ю. Инструментальная методология цивилистического исследования : дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук: 12.00.03 / С.Ю. Филиппова. – М., 2016. – 481 с.
9. Белов В.А. Наука гражданского права как система / В.А. Белов / Гражданское право : актуальные проблемы теории и практики ; под общ. ред. В.А.Белова. – М. : Юрайт-Издат, 2007. – С. 161-197.
10. Данильян О.Г. Методи правового дослідження / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань / Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Т. 2 : Філософія права ; редкол. : С.І. Максимов (голова) та ін. – Х. : Право, 2017. – С. 456-459.
11. Ельчанинов В.А. Логика и методология научного исследования : монография / В.А. Ельчанинов. – Барнаул : Изд-во Алтайского гос. ун-та, 2009. – 147 с.

~~~~~ * * * ~~~~~